

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема „Състояние на равнищата на езиковата компетентност при заекващи деца от ПУВ” за присъждане на образователна и научна степен „доктор” по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика - Логопедия)

Докторант: **Василиос Димитриос Венетис**

Научен ръководител: **доц. дпсн Нели Василева**

Консултант: **проф. д-р Божидар Ангелов**

Рецензент: **доц. д-р Миглена Симонска-Цацова**

I. Основания за провеждане на защита на дисертационния труд и описание на представените материали

За защитата на докторанта са представени следните материали на хартиен носител:

1. Заповед за утвърждаване на научно жури
2. Дисертационен труд с общ обем 165 страници и приложенията към него
3. Автореферат с общ обем 42 страници
4. Три броя публикации на български език
5. Автобиография.

Рецензията ми е възложена със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ на основание чл. 4 и чл. 9 от Закона за развитието на академичния състав в Република България (обн. ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г., изм. ДВ бр. 81 от 15.10.2010 г., изм. ДВ бр. 101 от 28.12.2010 г.). Автор на дисертационния труд на тема „Състояние на равнищата на езиковата компетентност при заекващи деца от ПУВ” е докторант Василиос Димитриос Венетис с научен ръководител доц. дпсн Нели Василева.

II. Съдържание и качества на дисертационния труд

Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е с общ обем 168 страници и включва следните самостоятелно обособени части:

1. Увод
2. Първа глава – литературен обзор
3. Втора глава – мениджмънт на експерименталното изследване
4. Трета глава – анализ на получените резултати

5. Заключение, изводи и препоръки
6. Приноси
7. Използвана литература
8. Приложения.

Актуалност и значимост на проблема

Заекването е едно от комуникативните нарушения, което буди интерес в изследователите от дълбока древност и продължава да предизвиква провеждане на научни изследвания за изясняване на неговата етиология, патогенеза, диагностика и терапия и понастоящем. Интересът към връзката на заекването с езиковото развитие и езиковата компетентност се появява през трийсетте години на 20-ти век, когато се публикуват и първите доказателства, посочващи периода от 2 до 5 години като най-чест за начало на нарушението. Същата възраст се обвързва и с интензивното развитие на езика и говора при децата. Публикациите относно зависимостта на заекването с езиковото развитие все още не доказват категорично взаимовръзката на определено ниво на езиково развитие с появата на нарушението. Ето защо, имайки предвид заложените цел и задачи в представения ми за рецензия дисертационен труд, определям темата като *актуална и значима* за логопедичната теория и практика.

Съдържание и качества на теоретичната част

Първа глава е разделена на седем самостоятелно обособени части: (1) исторически преглед и дефиниране на заекването, (2) етиология на заекването, (3) патогенеза на заекването, (4) типология на заекването, (5) вербална е невербална симптоматика при заекване, (6) периодизация на речевата онтогенеза и (7) езиково и говорно развитие при деца със заекване.

Посредством анализа на литературните източници докторантът демонстрира отлични умения за интерпретиране и обобщение на научните постижения по тематиката на дисертацията, като е спазен научният стил на цитиране. Във всяка част от тази глава е видна добре очертана авторската позиция в сравнителния анализ и при обобщенията.

След кратък преглед на основните етапи от изучаване на заекването в исторически аспект и конкретизиране на концепта „заекване“ са представени етиологичните фактори, които са групирани в зависимост от гледната точка за категоризация на отделните автори, предимно от руската, българската и гръцката школи. Заключение, че заекването се появява и развива индивидуално и е обвързано с комплексни фактори е подчинено на проучените литературни източници. Направеното заключение дава основание на автора да категоризира етиологичните фактори в следните

основни групи: социални, нервно-психични и анатомо-физиологични. Дискутирани са най-популярните, и все още актуални, в световен аспект теории за патогенезата на заекването в детска възраст, като теориите за оперантното обуславяне на Skinner, за изискванията и капацитета към речта на заекващия на Starkweather, за липсата на хемисферна доминантност на Orton и Travis, за скритото поправяне на заекването и забавяне на фонологичното шифриране на Kolk и Postma, диагнозогенната теория на Johnson и други.

В следващата част от първа глава е описана симптоматиката на заекването. Позовавайки се на български автори, докторантът разглежда физиологичните, психични и социални прояви на нарушението, с което насочва вниманието към комплексния подход при изясняване на влиянието на нарушената плавност върху цялостното развитие на детето.

Последващият обзор на научната литература относно онтогенезата на езиковото и говорното развитие при децата се определя като преход към неговата връзка със заекването. Анализът на публикациите насочва вниманието към влиянието на фонологичните, синтактични, семантични и фонетични речеви единици над проявата и усложняването на заекването. Докторантът достига до заключението, че все още не могат да се посочат категорични доказателства, които да обяснят механизмите на влияние на езиковата компетентност над заекването. Направените от него изводи са предпоставка за разработването на експерименталния инструментариум, представен във втора глава.

Съдържание и качества на експерименталната процедура

Във втора глава е представена експерименталната процедура. С поставената цел се декларира намерението за установяване на зависимостта на заекването от езиковото развитие при деца възраст 4-6 и 7-8 години. Обособени са девет независими променливи, като факторът „възраст“ се съпоставя и с фактора „заекване“. Поставената цел е основа за формулиране на хипотезите. Формулирани са две хипотези, насочени към доказване на влиянието на функционирането на лексикалното, граматичното и синтактично равнище на езика при деца със заекване и плавно говорещи деца. Поставените задачи са структурирани в логическа последователност, като следват основната цел.

Контингентът на научното изследване е добре обоснован и е разделен в две основни групи: деца със заекване и деца с плавна реч, разделени в две възрастови групи. Общият брой на изследваните деца е 70. Представените количествени данни за контингента на научното изследване могат да се определят като добра извадка за статистическа обработка на данните.

Подбрани са и коректни статистически методи за анализ на получените резултати с оглед доказване или отхвърляне на нулевите хипотези.

Конструирането на диагностичния инструментариум кореспондира със заложените цел и хипотези. Пробите за изследване на езика са описани подробно, като за всяка са конкретизирани и критериите за оценка. Лингвистичният материал е подбран в зависимост от критериите на пробите. Високо оценявам факта, че докторантът е разработил самостоятелно диагностичната батерия, което е видно от формулировката на задача 4. Доказването на тяхната приложимост в диагностичния процес може да се определи като съществен принос в логопедичната практика.

Съдържание и качества на трета глава

В трета глава са представени резултатите и техният анализ, които се подкрепят нагледно от 15 фигури, 11 таблици и 9 диаграми. Структурно резултатите в трета глава са разделени на три основни части, в които се представят и анализират (1) лексикалното равнище на езика; (2) граматичното равнище на езика и (3) синтактичното равнище на езика. Последователно се представят количествените данни за всяка една от деветте тествани проби, които се допълват с доказване или отхвърляне на нулеви хипотези за влиянието на факторите „възраст“, „заекване“, както и за тяхното взаимодействие. Статистическите данни са допълнени с качествен анализ, който води до съответните изводи.

В тази част от дисертацията проличават умения на докторанта за анализиране и интерпретиране на получените от изследването данни. Демонстриран е подходящ научен стил при дискусията относно влиянието на проверяваните фактори посредством получените стойности на F-критерия на Фишер, на нивото на значимост (P) и на Partial-eta-squared за силата на ефекта.

Получените от научното изследване резултати в първа част дават основание на докторанта да обобщи, че лексикалното равнище на езика не е в пряка зависимост от заекването при категориите „назоваване на съществителни имена“, т. е. децата, носители на това плавно нарушение нямат изоставане в употребата на тази лексикална категория. Основният фактор, който оказва въздействие е „възрастта“: по-големите деца са с по-богати познания и умения, дължащо се на техния опит. Обобщавайки резултатите от всички задачи за назоваване се стига до извода, че нулевата хипотеза не може да се потвърди напълно, тъй като при някои от задачите, като „назоваване на глаголи“ стойностите на децата със заекване на възраст 4-6 години са по-ниски от тези на незаекващите. Статистическите данни дават основание да се потвърди взаимодействието на факторите „възраст“ и „заекване“ при тази задача за посочената възрастова група.

Връзката на факторите „възраст“ и „заекване“ се проверява и при задачите за изследване на граматичното равнище на речта. И в тази част резултатите са представени информативно с наличен качествен анализ, базиран на количествена оценка. Високо оценявам изследователските умения на Василиос Венетис при анализа на задачата за множествено число, където той подлага на допълнителна проверка взаимодействието на факторите „възраст“ и „заекване“ чрез прилагане на теста на Бонферони. Докторантът установява слаба сила на ефекта за взаимодействието на тези фактори, което се дължи на по-малката разлика от средните балове между заекващи и незаекващи деца в двете възрастови групи. Получените стойности водят до заключението, че преобразуването на понятия от единствено в множествено число затруднява повече заекващите деца, като затрудненията са по-силно изразени при тези на възраст 4-6 години. Същите изводи са направени и относно съгласуването по род и число.

Статистическите сравнения на данните от задачите за синтактичното езиково равнище също доказват влиянието на фактора „възраст“ при оформянето на изреченията, като е отчетена връзката на лексикалния фонд с оформянето на изказването. И при двете задачи за синтактично оформяне се доказва влиянието на фактора „заекване“, като силата на ефекта при довършване на просто изречение е по-слаба от тази при довършване на сложно изречение. Важен и с приносен елемент на получените резултати е изводът за взаимодействието на възрастта и заекването, според който при синтактичните задачи то е по-осезаемо, отколкото при граматичните и частично при лексикалните задачи.

Обобщавайки написаното в трета глава, мога да посоча, че направените изводи са базирани на получените от изследването данни. Те са формулирани ясно и отговарят на поставените във втора глава цел и задачи. Всички резултати са представени нагледно и подробно в табличен и графичен вид и са придружени с писмена интерпретация.

Съдържание и качества на заключение, изводи и приноси

Заключението обобщава постигнатите от проведения експеримент резултати, отчитащи поставената цел и проверката на поставените хипотези. Изводите произтичат от получените резултати и интерпретацията на приложените методи за статистическа обработка. Формулирани са конкретни препоръки за логопедичната практика, основани на получените резултати. Конкретно и ясно са посочени теоретичните и приложни приноси на дисертационния труд, които се основават на теоретичната и експерименталната част и ги приемам.

III. Автореферат и публикации

Авторефератът отговаря на изискванията и отразява коректно съдържанието на дисертационния труд, като е поставен акцент над получените от научното изследване резултати. Представени са три на брой публикации на български език, отразяващи тематиката на докторската дисертация.

IV. Критични бележки, препоръки и въпроси

Критичните ми бележки, препоръки и въпроси са относно:

1. Теоретичен обзор

Забележките ми към първа глава са насочени към:

✓ Библиография

За заекването са публикувани множество трудове на български, английски и руски език, като част от по-значимите не са отразени в теоретичния обзор. С изключение на последната част от теоретичния обзор, е налице недостатъчно позоваване на повече съвременни публикации и отразяване на значими изследвания от последните десет години у нас и в чужбина, с което да се подкрепи актуалността на научния проблем.

✓ Типология на заекването

В тази част авторът посочва, че заекването се „причислява към цялостните говорни нарушения, които се класифицират като прозодични нарушения“. В съвременните класификации заекването се определя като нарушение на плавността на речта.

Втора глава

Забележките и препоръките ми към тази част от труда са относно:

✓ Представяне на контингента на изследване

Би било по-нагледно разпределението на децата в групи и подгрупи да се представи в табличен вид.

✓ Представяне на експерименталната процедура

Във всяка една от деветте проби е описан лингвистичният материал, което не е необходимо. Цялостната диагностична батерия може да се представи в приложенията, а във втора глава да се даде пример и да се посочат диагностичните критерии.

2. Трета глава

Отчитайки високото ниво на представяне на данните и анализът на статистическите методи, бих препоръчала на докторанта да направи по-обширна интерпретация на резултатите под формата на качествен анализ, които да публикува в списания не само на български език. Резултатите от научното изследване предполагат съпоставяне с разискваните теории за етиопатогенезата на заекването и с публикациите на учените за езиковото и говорното развитие при деца със заекване.

3. Въпроси

Богатият емпиричен материал, получен от научното изследване предизвика интерес и поради тази причина бих искала да задам следните въпроси на Василиос Венетис:

- *С кои от теориите за патогенезата на заекването може да съпостави получените резултати?*
- *Какъв тип нарушени плавности демонстрираха заекващите деца от всяка възрастова група при изпълнение на поставените задачи?*
- *Забеляза ли взаимодействие между степента на тежест на заекване и изпълнението на поставените задачи при заекващите деца?*

V. Заключение

Дисертационният труд „Състояние на равнищата на езиковата компетентност при заекващи деца от ПУВ” представя оригинално научно изследване. Дисертацията отговаря на основните технически и нормативни изисквания с доказани научни приноси. Докторантът демонстрира необходимите научно-изследователски умения.

Поради тази причина препоръчвам на уважаемото Специализирано научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Василиос Димитриос Венетис по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика – Логопедия).

07.05.2018 г.

Рецензент:

/доц. д-р М. Симонска/